

DAR ZABAWY

Koncepcja Froebela

część II

Założenia myśli pedagogicznej Fryderyka Froebela sięgają początków XX w., więc to nie nowość i eksperyment, który „może będzie skuteczny”. Według tej koncepcji z dużym powodzeniem prowadzone są przedszkola i szkoły od dwustu lat. A z tym polemizować się nie da.

PAULINA DOMAŃSKA

Friedrich Froebel urodził się w niemieckiej wsi Oberweissbach w 1782 r. Już w pierwszym roku życia stracił matkę. Ojciec – pastor – zapewnił mu opiekę; później do rodziny dołączyła druga żona, a wkrótce potem przyrodnie rodzeństwo. Po wojnie pracował w muzeum mineralogicznym i oddawał się nauce, którą przerwała sytuacja życiowa – śmierć brata i konieczność zaopiekowania się bratową i jej dziećmi. Ze względu na jego umiejętności pedagogiczne powierzono mu także dzieci drugiego brata. W ten sposób powstała namiastka pierwszej grupy wychowawczej Froebela. W 1820 r. liczba podopiecznych sięgnęła 60, a nauczyciel borykał się z ogromnymi trudnościami bytowymi i finansowymi – mieszkał w chlewie dla zwierząt i przydzielał sobie racje żywnościowe, dobro szkoły było bowiem dla niego najważniejsze. Wkrótce potem Fryderyk opublikował swoje pierwsze dzieło pedagogiczne pt. *Wychowanie człowieka*. Po wielu perypetiach i przygodach – m.in. mocnej krytyce jego nowatorskiego podejścia – Froebelowi udało się wcielić swoje pomysły w życie i w 1837 r. w Blankenburgu otworzył własny zakład opieki nad dziećmi. Nazywał go „dziecięcym ogródkiem”. Dlaczego ogródkiem? Otóż widział on dziecko jako roślinę, która potrzebuje ciągłej pielęgnacji oraz przebywania w ogrodzie i obcowania z przyrodą. Myśl pedagogiczna Froebela stopniowo zyskiwała na popularności, a jej autor w latach 1849–1850 gościł w większych miastach niemieckich ze swoimi wykładami. Zaowocowało to założeniem nowych ogródków w Dreźnie, Hamburgu i Frankfurtu. Niestety na skutek pomylenia jego nazwiska z niejakim Karolem Froblem oskarżono go o szkodliwy wpływ na społeczeństwo i zamknięto wszystkie ogródki. Dobre imię odzyskał dopiero po swojej śmierci, która nastąpiła w 1852 r. Na szczęście hasła głoszone przez Froebela nadal pozostały aktualne.

Podstawowe elementy koncepcji Froebela

Najbardziej charakterystycznymi elementami w podejściu froblowskim są szacunek wobec podopiecznych – dla ich **indywidualności** i inności – oraz podkreślenie roli **zabawy**

swobodnej jako głównego źródła poznania. Każde dziecko ma indywidualne potrzeby, które koncentrują się wokół ruchu, w tym tańca, śpiewu i ekspresji twórczej. Każdy człowiek jest ważną częścią otaczającego świata. W czasie eksperymentowania i badania poprzez zabawy dowolne dziecko zdobywa najwięcej umiejętności. Ważne jest oczywiście właściwe ukierunkowanie takiej zabawy przez nauczyciela. W podejściu froblowskim króluje podejście podmiotowe, jakże ważne w dzisiejszych czasach. Dziecko znajduje się w centrum, jest twórcą – ono kreuje rzeczywistość. Nierozzerwalnym elementem tej pedagogiki jest **wolność**. Maluch wybiera, ma możliwość decydowania o swoim rozwoju.

Bardzo istotne jest też **życie społeczne** – jednostki nic by nie znaczyły, gdyby były same, a ich rozwój byłby niemożliwy. Każde dziecko jest ważną częścią całości, podobnie zresztą jak człowiek dorosły. Jak pisze Barbara Bilewicz-Kuźnia w *Programie wychowania przedszkolnego „Dar zabawy”*: „Wzajemne relacje, w toku których pojawia się współpraca i okazywany jest wzajemny szacunek, dostarczają poczucia bezpieczeństwa i stwarzają najlepsze warunki do rozwoju jednostki”.

Nie można również zapomnieć o konieczności bliskiego obcowania z naturą poprzez **zajęcia w ogrodzie** przedszkolnym oraz w najbliższym otoczeniu. To nie tylko spacer czy zabawy, ale prawdziwe zajęcia w „zielonej sali” i prace w ogrodzie związane z uprawą roślin. Popularne stają się dziś ogródki sensoryczne, które idealnie wpisują się w pedagogikę Froebela. Wszystkie zmysły mogą być jednak pobudzane nie tylko w ogrodzie, ale i na łące, polu, ulicy – słowem, w plenerze. Nie da się pewnych rzeczy przedstawić dzieciom w sali, która jest ograniczająca. Z zajęciami na świeżym powietrzu łączy się nierozzerwalnie słowo **manipulowanie**, odnoszące się do przedmiotów z najbliższego otoczenia. Powracamy tu zatem do koncepcji swobody w działaniu jako głównego sposobu zdobywania wiedzy i umiejętności. Ponadto ważna jest **samodzielność**, rozumiana również jako umiejętność odnajdywania przez dziecko swoich błędów oraz samodzielnego ich naprawiania. Nauczyciel staje się jedynie cichym obserwa-

torem, wspierającym twórcze działania podopiecznego. Nie podaje gotowych rozwiązań, pokazuje delikatnie drogę do ich znalezienia. Czuwa z boku.

Przedszkolaki swoją aktywność w sali przedszkolnej oraz bliższej i dalszej przestrzeni realizują poprzez kontakt z materiałami, których dostarcza przyroda, zwanymi darami natury, bogactwami przyrody czy darami ziemi. Oczywiście duże znaczenie mają również materiały dydaktyczne i pomoce edukacyjne przygotowane przez dorosłego. Zabawki tego typu Froebel nazwał **darami**. I tu dochodzimy do sedna: zdaniem Froebela dziecko nie zawsze samodzielnie natrafia w swoim życiu na odpowiednie przedmioty, które będą w pełni służyły jego rozwojowi. Wybieranie takich przedmiotów i przekazywanie ich przedszkolakom w formie darów staje się zadaniem nas – dorosłych.

Praktyczne wykorzystanie pedagogiki Froebela

W Polsce wielkim propagatorem myśli filozoficznej Fryderyka Froebela jest organizacja Froebel.pl, która wydała w minionym roku program wychowania przedszkolnego, podręcznik metodyczny, zbiór wierszyków oraz innych pomocnych przy realizacji koncepcji Froebela materiałów.

Dary

Froebel darami nazywa te rzeczy, które pochodzą ze środowiska, ale również te, które przekazywane są dzieciom przez dorosłych. On sam dał swoim podopiecznym 6 darów:

- 1) 12 różnokolorowych wełnianych piłeczek,
- 2) po 2 klocki drewniane w kształcie: walca, sześcienu i kuli z drewnianym stelażem do wieszania i badania brył,
- 3) 8 małych sześciennych klocków, tworzących sześcienną z daru drugiego,
- 4) 8 klocków w kształcie prostopadłości – również tworzących sześcienną z daru drugiego,
- 5) sześcienny, prostopadłościenny i trójkątny sześcienną – tworzące razem sześcienną, tym razem większą niż ta z daru drugiego,
- 6) prostopadłościenny, sześcienny i graniastosłup – wielkości daru piątego.

Wszystkie dary zostały podane dzieciom w drewnianych pudełkach. Należy jednak pamiętać, że darami można także nazwać papier, plastelinę, modelinę, gips – wszystko to, co pozwala dziecku manipulować i tworzyć.

Obecnie proponuje się 14 kompletów darów – te wyżej wymienione zostały wzbogacone o kolejne komplety, przygotowane przez kontynuatorów koncepcji Froebela. Składają się na nie:

- 7) drewniane kolorowe korale do nawlekania w kształcie kul, sześciennów i walców,
- 8) 120 kolorowych kołeczków, sznurki oraz tablica z otworami na kołeczki lub do przewlekania sznurków,
- 9) sześcienny, trójkątny i półkula, połowy walca oraz klocki o nieregularnym kształcie ściętego walca sześcienną – wielkością przypominające dar trzeci,
- 10) drewniane klocki w kształcie łuków oraz drewniane kostki z cyframi od 0 do 9 i z otworami do nawlekania,
- 11) mozaika – płytki w kształcie koła, połowy koła, różnego rodzaju trójkątów, kwadratu i rombu w różnych kolorach,
- 12) drewniane patyczki o różnych kolorach i różnej długości,
- 13) drewniane pierścienie i półpierścienie w 6 kolorach,
- 14) drewniane małe krążki o średnicy 1 cm – drewniane punkty w 8 kolorach.

Każdy z powyższych darów ma swój numer, którym dzieci swobodnie operują, a także swoje drewniane pudełko.

Na pierwszy rzut oka może wydawać się to dość skomplikowane, ale wszystkie dary są wprowadzane w odpowiedniej kolejności. Czas pomiędzy ich wprowadzaniem regulują dzieci oraz nauczyciel, który wie najlepiej, czy grupa jest już gotowa na poznanie następnego elementu. Każdy dar ma swój cel i swoje przeznaczenie, co nie zamyka drogi dziecku czy nauczycielowi. Pamiętajmy, że celem darów jest manipulowanie nimi i wykorzystanie ich do zabawy swobodnej. Sposób chowania ich do pudełek też nie jest przypadkowy – dzieci czasem lepiej znają się na ułożeniu darów w pudełku niż dorośli. Bardzo tego pilnują i z czasem porządek w darach staje się najważniejszą cechą kącika, w którym są one przechowywane.

Dary mogą mieć rozmaite zastosowanie. Choć w pierwszej kolejności przychodzą nam do głowy przede wszystkim zajęcia matematyczne, za pomocą darów możemy zrealizować każdy punkt podstawy programowej. Idealnie przedstawia to *Program wychowania przedszkolnego „Dar zabawy”* autorstwa Barbary Bilewicz-Kuźni.

Główne zalety darów:

- ▶ służą dzieciom jako zabawki – zwłaszcza w czasie zabawy swobodnej maluchy wykorzystują je do tworzenia domów, garaży, ulicy, łącząc je z lalkami, samochodami i innymi zabawkami,
- ▶ mogą być użyte do ćwiczeń matematycznych, językowych i innych o charakterze umysłowym,
- ▶ służą do pracy indywidualnej z dzieckiem oraz do pracy z podopiecznym o specjalnych potrzebach edukacyjnych,
- ▶ świetnie przygotowują do podjęcia nauki w szkole,
- ▶ wychodząc ponad podstawę programową, pomagają w pracy z dzieckiem zdolnym,
- ▶ są doskonałą pomocą dydaktyczną dla nauczyciela, np. mogą służyć do zilustrowania opowiadań, wierszy czy piosenek.

Zajęcia dydaktyczne

Realizując koncepcję Fryderyka Froebela, należy pamiętać o działaniu zespołowym. Dlatego istotny jest podział grupy przedszkolnej na **grupy zadaniowo-zabawowe**. Przyjrzyjmy się jednak najpierw praktycznej organizacji dnia.

Dzień rozpoczyna się zajęciami w tzw. **porannym kole**. Mogą być one wstępem do późniejszych zajęć w grupach lub ich podsumowaniem. Mogą to być zajęcia z wierszem, zabawy orientacyjno-porządkowe organizowane przy użyciu

darów, a także wszelkiego rodzaju inna aktywność. Ten etap dnia dzieci spędzają w całej swojej grupie. Następnie przechodzą do grup zadaniowo-zabawowych. Wyróżnia się cztery: gospodarczą, twórczych prac ręcznych, badawczą oraz grupę darów. Skład osobowy grupy w danym tygodniu jest taki sam, codziennie jednak bawi się ona w innym kąciku.

W kąciku badawczym dziecko działa zarówno w sposób swobodny, jak i kierowany – wyraża potrzebę eksplorowania. Ponieważ w tym miejscu powinny znajdować się nożyczki, pojemniki z piaskiem, wodą czy gliną, słoiki, butelki, lejki, menzurki, lupy i inne narzędzia, ważna jest dyskretna, lecz uważna obserwacja zajęć przez nauczyciela.

W kąciku twórczym (twórczych prac ręcznych) znajdują się materiały plastyczne, rekwizyty do zabawy w teatr, instrumenty muzyczne, płyty z muzyką czy filmami, a także sprzęt grający.

Kącik gospodarczy ma charakter małej kuchni lub ogródka. Dzieci mają możliwość przygotowania łatwych potraw, np. kanapek, ciastek. Uczą się też umiejętności nakrywania do stołu i zasad *savoir-vivre'u*. Tutaj pielęgnuje się również rośliny, zioła i kwiaty, a także hoduje małe zwierzęta.

W kąciku darów znajdują się opisane wyżej drewniane pudełka z darami. Oprócz nich w skład kącika wchodzi elementy tzw. dużego i małego świata. To nic innego jak zabawki przedszkolne: samochody duże i małe, lalki, figurki zwierząt i ludzi itp. Kącik darów jest zdecydowanie ulubionym miejscem zabaw większości przedszkolaków – małe i niezbyt kolorowe drewniane klocki potrafią zainspirować i są wykorzystywane do ćwiczeń umysłowych i twórczych. Przedszkolaki układają z nich: kształty naturalne – znane konstrukcje mebli, domków, zamków, bram itp., kształty piękna – o charakterze ozdobnym

– rozety, ornamenty, dekory itp., a także kształty wiedzy – ściśle związane z matematyką. Dary służą jednak również nauczycielowi do ilustrowania wiersza, opowiadania czy piosenki, do zabaw integracyjnych, do pracy indywidualnej i wielu innych aspektów wychowania przedszkolnego.

Dobór grup może być celowy lub losowy – według uznania nauczyciela. Grupa pracuje cały tydzień w niezmiennym składzie metodą stacijną, a więc codziennie w innym kąci. Ponieważ grupa przedszkolna podzielona jest na cztery podgrupy, zajęcia rozkładają się na cztery dni, natomiast piątego dnia nauczyciel kieruje tzw. aktywnością zintegrowaną. Może to być wycieczka, wspólne oglądanie filmu czy podsumowanie tygodnia pracy.

Wbrew pozorom, praca tą metodą nie jest wcale tak skomplikowana, jak mogłoby się wydawać, a nauczyciele bardzo ją sobie chwala. Przykładowo, łatwiej jest zapanować nad pięciorgiem dzieci krojących owoce na sałatkę niż nad dwadzieściorgiem.

Plener – ogród

To miejsce, gdzie, jak podkreślał Froebel, dziecko znajduje się bliżej natury. Aktywność w ogrodzie to nie tylko poznawanie roślin – ich smaku czy zapachu – ale również wszystkie prace związane z pielęgnacją roślin i zwierząt, wzbogacenie o wiedzę przekazywaną w przedszkolnej sali. Dzięki niej przedszkolaki rozwijają świadomość cykliczności, np. pór roku, a także obowiązkowość, odpowiedzialność za świat roślin i zwierząt oraz systematyczność. Dobrze by było, gdyby każde dziecko, lub przynajmniej grupa, miało swoją własną grządkę – koniecznie podpisaną.

Twórcze prace ręczne

To wszystko, co związane jest z wyrażaniem w różnoraki sposób marzeń, wyobraźni, swoich wizji świata i otoczenia. Prace te mogą polegać na rysowaniu, malowaniu, składaniu papieru, przeplataniu, tworzeniu z piasku, gliny czy plasteliny, perforowaniu papieru, tkaniu, stemplowaniu czy tworzeniu innych przestrzennych form plastycznych. Nie można też zapominać o wycinaniu czy tworzeniu wzorów i mozaik z różnego rodzaju materiałów. Charakterystyczne jest tutaj używanie niestandardowych materiałów pochodzenia naturalnego – grochu (namoczony świetnie nadaje się do wkłuwania, np. wykłaczek), ziaren (przyklejane na klej do papieru), kamieni, muszli itp. Wyobraźnia dzieci i nauczycieli ma tutaj szerokie pole do popisu, dlatego kącik plastyczny powinien być bardzo urozmaicony i bogaty.

Nie trzeba chyba udowadniać, jak bardzo tego rodzaju twórczość wpływa na sprawność manualną dzieci, ich wyobraźnię, ale też poczucie estetyki i piękna. Kształtuje również ich sumienność, wytrwałość i zdolność koncentracji na zadaniu. Niektóre działania w tym zakresie wpływają na znaczne wyciszenie i uspokojenie emocji maluchów.

Praca z wierszykami

Wierszyki, wyliczanki, rymowanki pozwalają nauczycielowi lepiej zobrazować dane zagadnienie. To sposób na dotarcie do wyobraźni dziecka, który niejednokrotnie pozwala zatrzeć granicę między zajęciami a zabawą. Często przedszkolaki nie widzą różnicy pomiędzy tymi elementami, co pozwala na szybsze przyswajanie wiedzy o świecie.

Wierszyki mogą być wykorzystane do wprowadzenia nowych pojęć matematycznych, do zabaw integracyjnych w porannym kole czy też ćwiczeń pamięci. Mogą aktywizować, ale i wyciszać, relaksować. To po prostu ciekawszy sposób przekazywania informacji.

Nic lepiej nie zobrazuje tego zagadnienia jak przykładowy wierszyk, pomagający w poznaniu cech charakterystycznych brył, w tym przypadku kuli, autorstwa Sylwii Kustosz:

Moja buzia jest gładziutka,

Jak ta kula okrągłutka.

Bardzo miło głaskać kulę,

W mojej ręce ją otulę.

Niesforna piłeczka na stole leżała,

Przy każdym dotknięciu zaraz uciekała.

Popchniesz lekko, toczy się powoli,

Popchniesz mocno, złapać się nie pozwoli.

Teraz pogłaszcz kulę czule,

Czy dokoła widzisz gdzieś kule?

Czas na podsumowanie...

Praca zgodna z koncepcją pedagogiczną Froebela jest wyzwaniem – zarówno dla nauczycieli, jak i dzieci. Jest też niesamowitą przygodą i podróżą w świat wyobraźni i marzeń, w świat pełen niespodzianek i nowych odkryć.

Najlepiej zobrazują to wypowiedzi nauczycieli pracujących metodą zgodną z koncepcją Fryderyka Froebela:

- ▶ *To niesamowita przygoda, pełna nowości i świeżości.*
- ▶ *To jest to! Znalazłam swoją drogę dotarcia do dzieci!*
- ▶ *Dużo pracy. Ale jak już się ma w głowie i na papierze plan działania – to później już sama przyjemność.*
- ▶ *Najzabawniejsza sytuacja: dzieci poprawiają mnie, kiedy pomyłę się przy nazywaniu darów lub przy chowaniu darów do pudełek. Są lepszymi ekspertami ode mnie.*
- ▶ *Niesamowity sposób na dotarcie do dzieci z problemami emocjonalnymi. Można by powiedzieć: przez dary do serca...*

Bibliografia:

- ▶ B. Bilewicz-Kuźnia, *Dar zabawy. Metodyka i propozycje zajęć z dziećmi według założeń pedagogicznych Froebela*, Lublin 2014.
- ▶ www.froebel.pl.
- ▶ B. Bilewicz-Kuźnia, *Program wychowania przedszkolnego „Dar zabawy”*, Lublin 2014.
- ▶ S. Kustosz, *Rymuję i buduję. Rymowanki i wiersze do darów*, Lublin 2014.

Paulina Domańska

Dyrektor niepublicznego przedszkola w Poznaniu, nauczyciel wychowania przedszkolnego. Ukończyła również studia w zakresie zarządzania oświatą. Od pewnego czasu zaintrygowana koncepcją pedagogiczną Fryderyka Froebela. Stara się przenieść ją na grunt przedszkola, co zaowocowało wprowadzeniem do placówki nowatorskiego programu wychowania przedszkolnego „Dar zabawy”. Zdobywczyni tytułu *Primus Inter Pares*.

Zdjęcia wykorzystane w artykule są własnością organizacji Froebel.pl.